

УДК 321.1 (477)

Олег Калакура

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ
НА ТЛІ СТОЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У *статті* розглянуто роль міжнаціональної єдності у двох вікових подіях новітньої історії українського народу – проголошенні Акту Злуки 1919 р. та Акту незалежності України 1991 р. Проаналізовано кроки української держави, спрямовані на розбудову рівноправних відносин українців та національних меншин, пошук міжетнічної злагоди. Доведено необхідність правового захисту інтересів етнічних груп, підтримки культурно-освітніх заходів щодо збереження ідентичності усіх громадян. Запропоновано практичні кроки забезпечення етнонаціональних прав громадян України у сучасних умовах, захисту української соборності та розбудови громадянського суспільства.

Ключові слова: соборність, Акт Злуки, незалежність України, національні меншини, етнополітика, міжетнічні відносини, національна єдність, політична нація.

Випробовування єдності українців в умовах російської анексії Криму, роздмухування агресії та окупації частини Донбасу, певне загострення діалогу зі східноєвропейськими сусідами навколо внутрішньої гуманітарної політики, зокрема щодо освітнього закону, потребує додаткової суспільної уваги до знакових подій української минувшини, її уроків та осмислення ціннісних орієнтирів на майбутнє. Мова йде про історичний Акт Злуки 22 січня 1919 р. та День відновлення незалежності України 24 серпня 1991 р. З цими датами пов'язані державні символи України (Герб, Прапор, Гімн), державні свята (День незалежності, День Соборності, День Конституції, День захисника України). Суспільну вагу таких подій засвідчив Указ Президента Порошенка щодо визнання 2017-го Роком Української революції 1917–1921 рр., символічно підписаний саме в День Соборності 22 січня 2016 р.

Об'єднання українських земель, Акт Злуки, проголошений 22 січня 1919 р., став знаковою подією у перебігу революції, одним із домінуючих чинників консолідації української нації та боротьби за суверенну державу і небезпідставно отримав значне висвітлення в українській гуманітаристиці, зокрема у працях В. Великочого, В. Верстюка, С. Вовканича, І. Гошуляка, Т. Бевз, С. Костюка, А. Панькова, Р. Пирога, В. Сергійчука, В. Солдатенка, О. Реєнта та ін. [1], активно обговорювався на численних наукових заходах [2]. Однак певні паралелі розвитку подій Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр., відновлення державності України на межі 1980–1990-х рр., Помаранчевої революції та Революції Гідності у контексті утвердження української ідентичності та соборності ще не отримали достатнього висвітлення.

Метою статті стало з'ясування участі національних меншин у двох знакових подіях історії України ХХ ст. – проголошенні Акту Злуки у 1919 р. та проголошенні Акту незалежності у 1991 р., діяльності держави щодо забезпечення етнокультурних прав усіх етнічних груп, формування консолідованої української громадянської нації. Ми розуміємо соборність України у цьому контексті не лише як єдність українського етносу, а головним чином як людську єдність усіх, хто живе в Україні й захищає її суверенітет, незалежно від власного етнічного походження, усіх, хто вважає себе українцем-громадянином. Український народ з погляду етнополітології консолідує усіх

громадян держави: представників титульного етносу, корінних народів, національних меншин, етнічних груп. Соборність України залежить, зокрема, й від міжетнічної злагоди, толерантності учасників міжетнічної комунікації, яку забезпечує виважена етнонаціональна політика держави.

Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр. давала унікальний шанс зреалізувати власний український проект – об'єднати українські землі, розділені між Російською імперією та Австро-Угорщиною, і створити Українську самостійну соборну державу. Поруч з українцями, до нього долучилися представники інших народів, які з давнини проживали на українських етнографічних землях, зокрема болгари, вірмени, греки, євреї, німці, поляки, росіяни, словаки, татари, угорці, чехи та ін. Одним із пріоритетів відновлення української державності у форматі Української Народної Республіки стала розбудова толерантних відносин з меншинами, прагнення заручитися їхньою підтримкою українських визвольних змагань. У внутрішній політиці Української Центральної Ради (далі УЦР) отримали практичну апробацію теоретичні засади європейської соціал-демократії, ідеї національно-персональної автономії національних меншин, обґрунтовані австрійським соціалістом К. Реннером. У статті “Народностям України” (червень 1917 р.) лідер УЦР М. Грушевський наголошував, що “повнота національного життя, котрої ми добиваємося для українського народу, не повинна затопляти інших народностей і обмежувати їх змагання до свободного розвитку своєї культури і національної стихії” [3, с. 135]. Український політикум був готовий запропонувати нові підходи до міжнаціональних відносин, протилежні етнополітиці Російської та частково Австрійської імперій, яка базувалася на ігноруванні або обмеженні прав національних меншин [4, с. 181].

На Всеукраїнському національному з'їзді, який проходив у квітні 1917 р. у Києві, делегати одностайно ухвалили резолюцію про те, що “одним із головних принципів української автономії є повне забезпечення прав національних меншостей, які живуть в Україні” [5, с. 54–55]. Передбачалось також, що в подальшому УЦР стане єдиним представницьким органом краю, для чого їй надавалось право кооптації до свого складу представників національних меншин.

У програмових документах провідних українських політичних партій, найголовніших ухвалах УЦР, починаючи з Першого Універсалу, досить чітко проводилося положення про те, що в “тих місцях, де українська людність живе всуміш з іншими національностями, приписуємо нашим громадянам негайно прийти до згоди й порозуміння з демократією тих національностей...” [6]. 6 липня комісію для розробки Статуту автономії України було розширено з 8 до 100 осіб за принципом національно-територіального представництва. Нації, які склали в Україні не менше 1 % населення, делегували до комісії одного представника на кожний такий процент, а ті, що мали менше 1 %, надсилали по одному представникові за власним бажанням і згодою комісії. У підсумку склад комісії виявився таким: українців – 71, росіян – 11, євреїв – 8, німців і поляків – по 2, білорусів, татар, молдаван, чехів, греків і болгар – по 1 особі [7].

На підставі Другого Універсалу національні меншини отримали право делегувати своїх представників до УЦР. З цією метою було визначено 202 мандати, або 25 % місць у Центральній Раді для росіян, євреїв, поляків, німців, татар та інших меншин [8]. Водночас вони отримали право на представництво у Малій Раді, а в Генеральному Секретаріаті створювалося Генеральне секретарство національних справ, очолене О. Шульгіним.

Наступним кроком українських провідників, спрямованим на забезпечення міжетнічного порозуміння, стало введення 28 липня до складу Генерального Секретаріату, представників трьох найчисельніших національних меншин – росіян, євреїв та поляків, як заступників (із 14 листопада комісарів на правах

генеральних секретарів) Генерального секретаря національних справ. Кожен із них мав право вирішального голосу при розгляді питань, які стосувалися справ його нації. Передбачалася діяльність спеціальної наради та ради при секретарстві, а також трьох національних рад при заступниках секретаря. Останні брали участь у засіданнях Генерального Секретаріату з дорадчим голосом. Вирішальним голосом вони наділялись у вирішенні питань, що входили до сфери їх компетенції. Окремим пунктом обумовлювалося, що всі розпорядження Генерального Секретаріату та його органів, щодо внутрішнього життя та прав національних меншин, видаватимуться тільки після візування їх відповідними заступниками генерального секретаря з національних справ. Всі закони та постанови, проголошені українською мовою, публікувалися також російською, єврейською та польською мовами [7]. Третім Універсалом передбачалося підготувати законопроект про національно-персональну автономію з тим, щоб гарантувати всім національним меншинам “права і свободи самоврядування в справах їх національного життя” [9, с. 90].

Свідченням реальності намірів УЦР надати національним меншинам можливість самостійно влаштовувати своє життя на території УНР стало підвищення статусу віце-секретарств у справах великоруських, єврейських та польських до рівня повноправних генеральних секретарств, а згодом і міністерств [7].

9 (22) січня 1918 р. Центральна Рада прийняла “Закон про національно-персональну автономію”, текст якого увійшов VIII розділом до Конституції УНР під назвою “Національні Союзи” [10]. На думку В. Гусева, закон не був засобом загравання з неукраїнцями, він об’єктивно впливав з ідейних засад і всієї попередньої політики УЦР, що від початку своєї діяльності виступила на захист прав національних меншостей [11, с. 79]. Усі демократичні свободи для національних меншин, ухвалені раніше, УЦР підтвердила в Четвертому Універсалі, яким проголошувалася державна незалежність України. “...В самостійній Народній Українській Республіці, – говорилося в ньому, – всі нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9 січня” [12, с. 104].

На жаль, далеко не всі представники іноетнічного населення Центральної Ради ці кроки українців оцінили належно. Зокрема, під час голосування на засіданні Малої Ради за проголошення державної незалежності України з присутніх представників національних меншин цю споконвічну українську мрію підтримав лише представник революційної фракції Польської партії соціалістичної В. Корсак. До слова, поляки були мало не єдиними, хто взяв участь у збройній боротьбі за Київ на боці УЦР [13, с. 108–109]. Позиція інших меншин, зрозуміло, викликала розчарування в багатьох українців. Ігнорування ними, зокрема більшістю польської делегації, в Центральній Раді голосування за державну незалежність України пояснюється як певними стереотипами, на кшталт відродження польської держави “від моря до моря” чи “хлопського характеру” української нації, нездатної до державотворення [14, с. 133], так і тим, що державотворча діяльність Центральної Ради не була для політичних сил національних меншин України принциповим інтересом. Вони, як і раніше, її підтримували (або хоча б не заперечували), але лише тією мірою, якою вона гарантувала й узаконювала права національних меншин.

УЦР, незважаючи на гіркоту агресії більшовицької Росії, прагнула до порозуміння з російською та іншими національними меншинами. Це засвідчив Закон УНР про громадянство від 2 березня 1918 р. Відповідно до нього, юридичні підстави для набуття українського громадянства надавались усім мешканцям України, незалежно від їх національної приналежності [15, с. 173–174].

Після проголошення Західноукраїнської Народної республіки (ЗУНР) 13 листопада 1918 р. в Конституційних основах новоствореної держави “Тимчасовому основному законі про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії” національним меншинам гарантувалися рівні права з українським населенням. Доречно зауважити, що, незважаючи на воєнні дії, на території ЗУНР також здійснювалася низка заходів щодо гарантування прав національних меншин, зокрема, поляків, задоволення їхніх культурних потреб. Так, у Законі про основи шкільництва, прийнятому 13 лютого 1919 р., зазначалося: “Національним меншинам призначається право на школу в рідній мові”. У травні цього року Державний Секретаріат освіти та віросповідання визнав “право прилюдності” свідoctв за всі класи Станіславської жіночої гімназії з польською мовою викладання [16, с. 141]. Попри те, що ЗУНР забезпечувала іноетнічному населенню основні права, свободи, жодна з меншин не відгукнулася на заклики українських органів влади взяти участь у процесі державотворення [4, с. 493]. Водночас не можна не згадати про персональну участь окремих галичан неукраїнців в українських визвольних змаганнях. Це єврейський курінь у складі Української Галицької Армії, яким командував поручник С. Ляйнберг, начальник Генерального штабу (булави) УГА А. Шаманек, командувачі II та III корпусів УГА А. Вольф та А. Кравс, командувач VIII бригади УГА К. Гофман та ін.

Реакція більшості представників національних меншин на соборницький процес українського народу та підготовку договору про об’єднання ЗУНР і УНР була настороженою (євреї, росіяни) або й ворожою (поляки). 3 січня 1919 р. у Станіславі УНРада затвердила текст “Передвступного договору” і прийняла ухвалу “Про злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою” [16, с. 142]. У відповідь Директорія видала Універсал УНР про Злуку із ЗУНР. У тексті Акту Соборності утверджувалося: “...Віднині воедино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України – Галичина, Буковина, Закарпаття і Наддніпрянська Україна. Здійснилися віковічні мрії, для яких жили і за які вмирили найкращі сини України. Віднині є тільки одна незалежна Українська Народна республіка. Віднині український народ увільнений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об’єднати всі зусилля своїх синів для створення нероздільної, незалежної української держави, на добро і щастя українського народу”. Урочисте проголошення 22 січня 1919 р. на багатолюдному віче на Софійському майдані в Києві Акту Злуки стало важливим політичним і моральним фактором захисту української справи, але було негативно сприйнято частиною іноетнічного населення не лише Галичини, насамперед поляків, але й Наддніпрянщини. Після проголошення злуки, ЗУНР змінила свій державно-правовий статус і стала складовою частиною УНР зі зміненою офіційною назвою – Західна Область Української Народної Республіки (ЗО УНР).

Більшість документів УЦР, Гетьманату, ЗУНР, Директорії УНР у сфері етнонаціональних відносин та їх реалізація в умовах перманентних військових дій хоч і носила декларативний характер, все ж була свідченням готовності українського політикуму до міжнаціонального діалогу. Досвід революційної доби 1919–1921 рр. акумулював у собі низку повчальних уроків, головними з яких є усвідомлення пріоритетного значення ролі національно-етнічного чинника в державотворчих процесах, встановлення рівноправних і взаємовигідних міждержавних відносин, захист інтересів і потреб національних меншин. Очевидно, не випадково більшовики, захопивши владу, хоча й в маніпулятивних цілях, вдалися до гасел рівності націй, політики коренізації і захисту прав національних меншин. Однак, у 1930-х рр. ця політика була визнана

помилковою, і взято курс на інтернаціоналізацію та формування нової спільності людей – радянського народу.

Відновлення суверенітету і державної незалежності України на рубежі 1980–1990-х супроводжувалось вирішенням подібних проблем у сфері міжетнічних відносин, актуалізацією досвіду, набутого у свій час УНР, ЗУНР та Українською Державою. Необхідно було рішуче відмежуватись від політики тоталітарного режиму, спрямованої на асиміляцію (русифікацію) і творення штучного наднаціонального “радянського народу”, яка призводила до міжнаціональної ворожнечі й конфліктів. Як відомо, у суспільній свідомості тривалий час насаджувалось дискримінаційне, великодержавницьке, а інколи й зневажливо зверхнє ставлення до неросійських націй і національних меншин. Про альтернативу цій політиці частково заговорили у контексті перебудовних процесів часів М. Горбачова, які дали поштовх до національного пробудження, до етнокультурного відродження на тлі гласності, демократизації суспільства, декларування добросусідських відносин із країнами – історичними батьківщинами національних меншин. Започатковувалися нові підходи до розбудови міжетнічних стосунків і в УРСР як передумови можливого відновлення суверенітету і незалежності України. Провід українського національно-державницького руху, очолюваний правозахисниками, дисидентами, колишніми шістдесятниками, творчою інтелігенцією, усвідомлював необхідність консолідувати сили, заручитися підтримкою всього народу, включаючи й національні меншини, насамперед із боку росіян, євреїв, поляків, кримських татар та ін.

Для українців, як і для етнічних меншин, настав період національної мобілізації, максимального залучення інтелектуальних і духовних сил для самоусвідомлення своєї етнокультурної окремішності, відродження етнічної ідентичності та консолідації, підготовки організаційних засад національно-культурного життя і правового захисту власних потреб. У вересні 1989 р. відбувся Всеукраїнський установчий з’їзд Народного Руху, 14 % делегатів якого становили представники національних меншин, зокрема, росіяни, білоруси, євреї, кримські татари, поляки, греки та ін. Було ухвалено програму, статут НРУ і, що особливо важливо, прийнято окрему резолюцію щодо забезпечення прав національних меншин в Україні. У цьому ж році Меджліс, як вищий представницький орган кримськотатарського народу, ухвалив рішення підтримати український національно-демократичний рух з його прагненням незалежної і соборної України.

Яскравим проявом єдності українців, волі українського народу до свободи, став “живий ланцюг”, організований патріотичними силами 21 січня 1990 р. з нагоди 71-ї річниці проголошення Акту Злуки. Мільйони (за різними оцінками, участь в акції взяли від 1 до 3 мільйонів українців) тоді ще радянських українців узялись за руки від Києва до Львова, відзначаючи День Соборності. Основне русло ланцюга починалося в Стрию, де сходилися два відріги: один, невеликий, – із закарпатського напрямку, а другий тягнувся від Івано-Франківська. Зі Стрия живий ланцюг прямував до Львова, звідти – до Тернополя. Далі маршрут проходив через Рівне, Житомир – і до Софійської площі в Києві. Ця акція стала традиційною, щорічною і додатково засвідчила прагнення українців жити в єдиній країні.

У результаті виборів у Верховній Раді УРСР сформувалась опозиційна національно-демократична фракція – Народна Рада, що ініціювала схвалення 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України. Вона проголошувала самовизначення української нації, народовладдя, рівні права і свободи всіх громадян республіки, незалежно від їхнього походження, соціального та майнового стану, расової та національної належності, статі,

освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання. Декларація гарантувала “всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку” [17]. Після прийняття Декларації баланс політичних сил в Україні поступово змінювався на користь ідеї державної незалежності. Ці зміни зачепили й позицію політичного представництва етнічних меншин, діяльність створюваних ними національно-культурних та освітніх товариств.

У липні 1991 р. було створено урядовий комітет у справах національностей, а в жовтні Верховна Рада ухвалила Закон про громадянство, що надавав статус громадян усім мешканцям України, незалежно від їхнього етнічного походження, соціального та майнового становища, расової та національної належності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань. Без перебільшення можна стверджувати, що з відновленням реальної державності України розпочалося відродження національно-культурного і громадського життя етнічних громад, які переважно підтримали Акт проголошення незалежності України, прагнення корінного етносу побудувати незалежну, демократичну, правову державу, взяли участь у Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. Переважна більшість представників етнічних меншин, окрім частини росіян, стала усвідомлювати, що відновлення соборної, самостійної та незалежної України матиме важливе значення для їх долі, дасть додаткові можливості для контактів з історичними Батьківщинами.

Під егідою Народного Руху в листопаді 1991 р. в Одесі пройшов Перший всеукраїнський міжнаціональний конгрес. Півтори тисячі його учасників підтримали Декларацію про державний суверенітет України та Декларацію прав національностей України, й закликали представників усіх національностей долучитися до національно-культурного відродження республіки й утвердження її незалежності. Справжнім тестом на зрілість громадянської нації стала участь етнічних груп у Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. Різноманітні національно-культурні товариства проводили велику роз’яснювальну роботу на підтримку державної незалежності України, що й дало позитивні результати. Як відомо, 90,32 % виборців серед тих, хто взяв участь у референдумі, на питання “Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?” відповіли: “Так, підтверджую” [18, с. 944]. Серед цих громадян було чимало представників національних меншин. Так, в Криму голоси кримських татар за незалежність України серед 54 % загальнокримських – були вирішальними.

Знаковою подією для правового визнання статусу національних меншин стало ухвалення 25 червня 1992 р. Закону “Про національні меншини України”, що чітко регламентував права меншин, юридичні гарантії задоволення їхніх національно-культурних потреб. Цей правовий акт отримав високу оцінку не лише з боку національно-культурних товариств, але й експертів міжнародних організацій із прав людини [19, с. 300].

Правові засади життєдіяльності національних меншин посіли одне із пріоритетних місць у конституційному процесі 1990-х років, підсумком якого стало схвалення Верховною Радою 28 червня 1996 р. нової Конституції України. Закріпивши поняття “український народ” як об’єднання громадян усіх національностей, замість розпливчатого терміна “народ України”, Конституція ототожнила національні права із загальними правами і свободами людини та громадянина. Принципове значення для національних меншин мають статті 23 і 24, що гарантують право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості.

Україна, обравши демократичний вектор свого розвитку, інтеграції в європейські та трансатлантичні структури, стала послідовно приводити своє законодавство щодо захисту прав і свобод національних меншин до міжнародних норм. Ратифікація Верховною Радою Рамкової конвенції Ради Європи про захист

національних меншин (грудень 1997 р.), Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (травень 2003 р.), Договори між Україною та сусідніми країнами про добросусідство, дружні відносини і співробітництво свідчили про прагнення нашої держави відповідати міжнародним стандартам захисту національних меншин, визнання їхнього права на збереження етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності.

Конституція України 1996 р. у статтях 11, 92 п. 3 та 119 п. 3 запровадила у правову систему термін корінного народу, хоча й без відповідного його визначення та без подання переліку корінних народів. “Законодавство про статус корінних народів досі не прийнято; більшість дослідників пов’язують вирішення цього питання з визначенням правового статусу кримських татар (кримськотатарського народу)” [20, с. 44]. Самі ж кримські татари вимагали дати чітку відповідь на питання хто такі корінні народи, насамперед у правовому полі та ухвалити Закон “Про статус кримськотатарського народу в Україні” [21].

20 березня 2014 р. Верховна Рада України прийняла Постанову “Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави”. У Заяві наголошувалось, що Україна гарантує збереження та розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності кримськотатарського народу як корінного народу та всіх національних меншин України. Кримськотатарському народу гарантувалися захист та реалізація невід’ємного права на самовизначення у складі суверенної і незалежної Української Держави [22].

У складних умовах економічної кризи та зовнішньої агресії, Україна відновила діяльність спеціального органу виконавчої влади для вирішення питань з міжнаціональних відносин і мовної політики. Урядовим уповноваженим з питань етнопонаціональної політики був призначений Г. Друзенко. На нього було покладено повноваження щодо забезпечення взаємодії Кабміну з органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства з метою забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів, збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві. Зараз функцію спеціального центрального органу виконавчої влади з формування політики в сфері міжетнічних суспільних відносин виконує Департамент у справах релігій та національностей Міністерства культури України.

На наше переконання, для збереження соборності України, гармонізації міжетнічних відносин необхідно активізувати підтримку культури й мови народів, що проживають в Україні, в усіх регіонах країни шляхом фінансування інноваційних освітніх, культурних, інформаційних програм. Державна підтримка ЗМІ та книговидання українською мовою, особливо у традиційно російськомовних регіонах, створення ефективної, розгалуженої навчально-освітньої й виховної інфраструктури, сприятиме консолідації суспільства. Українська мова поступово стає повноцінною єдиною державною мовою, обов’язковою для вживання в державних установах і вивчення в освітніх закладах на всій території країни. Цьому, зокрема, покликані сприяти квоти для української мови у засобах масової інформації, теле- та радіо просторі. В суспільстві активно обговорюється необхідність ухвалення окремого Закону про державний статус української мови. Важливим чинником політики в мовній сфері є реалізація державного статусу української мови у такий спосіб, який би не створював загроз для інших мов шляхом законодавчого обмеження їх використання. Не втрачає актуальності протидія будь-яким проявам ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за етнічною, релігійною та расовою ознаками. Суспільний дискурс повинен зосередитись навколо обговорення проблем толерантності в суспільстві, поширення універсальних моральних норм і цінностей.

Анексія Криму та окупація частини території Донбасу, потік біженців із цих регіонів поставили перед суспільством, урядом, парламентам та президентом завдання послідовного вирішення усієї сукупності проблем, пов'язаних з облаштуванням і ресурсним забезпеченням внутрішньо переміщених осіб, забезпеченням їхньої культурної, соціальної адаптації, пошуку міжнародної підтримки, насамперед від урядів країн Європи щодо їх фінансової та іншої участі в облаштуванні жертв російської агресії.

Чисельні соціологічні опитування засвідчують, що Майдан 2013–2014 рр., революція Гідності відкрили “вікно можливостей” для формування загальнонаціональної української ідентичності. Вони відзначають тенденції щодо підвищення респондентами своєї ідентифікації як українців, поширення української мови, культури, зменшення впливу радянської культурної традиції тощо, особливо серед молоді. Так, в Україні, згідно з висновком Центру Разумкова, переважає загальногромадянська ідентичність: 95 % опитаних погоджуються з судженням “я вважаю себе громадянином України” [23].

Серед символічних соборних практик – щорічний радіодиктант національної єдності. Починаючи з 2000 р., коли перший радіодиктант прозвучав в ефірі до Дня перепоховання Тараса Шевченка у травні, кількість його учасників постійно зростає. Він проходить у День української писемності та мови 9 листопада. Цього року його девізом стала теза “Нас багато. Ми різні. Але нас об'єднує спільна мета” [24]. Участь у заході стала демонстрацією єдності з усіма, хто любить і шанує українське слово. Так, в Одесі зібралися представники національних меншин, які прийшли писати диктант у своїх національних костюмах [25].

Таким чином, досвід Української Народної Республіки та незалежної України засвідчує наскільки важливо у внутрішній політиці враховувати інтереси як титульного етносу, його право на побудову власної держави, так й інтереси національних меншин, розглядаючи такий курс як неодмінну умову збереження своєї Соборності. Євромайдан, Революція Гідності засвідчили солідарність представників національних меншин з українським рухом за очищення суспільства від корупції та підтримку європейського вибору України. Такий курс, на жаль, наштовхувався на спротив проімперських сил РФ, яка зігнорувала міжнародне право, вдалася до військової агресії, анексії Криму та підтримки сепаратистських та українофобських сил всередині України з метою її дезінтеграції. Послідовне дотримання прав і свобод корінних народів та представників інших етносів, утвердження рівноправних і толерантних міжнародних відносин, підтримка українського цивілізаційного вибору України з боку ЄС та інших держав є запорукою подальшого збереження її Соборності й повернення Криму.

Список використаних джерел

1. *Великочий В. С.* Феномен соборності і регіоналізму за революційної доби 1917–1919 рр. в інтерпретаціях сучасної української історіографії / В. Великочий // Іст. панорама. – Чернівці, 2008. – Вип. 6. – С. 66–76; *Його ж.* Акт злуки УНР і ЗУНР в оцінці української історіографії / В. С. Великочий // Галичина. – Івано-Франківськ, 2011. – Ч. 18–19. – С. 289–296; *Верстюк В.* Українська Центральна Рада / В. Верстюк. – К., 1997; *Його ж.* День соборності України: історія виникнення, традиції й свята / В. Верстюк // Наука і суспільство. – 2012. – № 1/2. – С. 2–4; *Вовканич С.* Соціогуманістична парадигма: захист і людини, і нації : [проголошення Незалежності (1918 р.) і Соборності (здійснення акту Злуки УНР і ЗУНР у 1919 р.) України] / С. Вовканич // Світогляд. – 2009. – № 1. – С. 14–22; *Гошуляк І.* Історіографічна оцінка та національно-політичне значення Акту Злуки / І. Гошуляк // Пам'ять століть. – 2006. – № 1. – С. 4–27. *Його ж.* Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки) / І. Гошуляк. – К., 2009; *Його ж.* До питання про історіографічну оцінку та історичне значення Акту Злуки / І. Гошуляк // Шляхи та механізми консолідації українського суспільства, утвердження ідеалів соборності свободи та демократії. – К.:

КНЕУ, 2012. – С. 4–13; *Бевз Т. А.* “Соборність” і “регіоналізм” у контексті суспільно-політичної думки / Т. А. Бевз // *Регіон. проблеми укр. історії.* – Умань, 2008. – Вип. 1. – С. 5–17; *Її жс.* Інструкція тимчасового уряду як каталізатор боротьби за соборність етнічних українських земель / Т. Бевз // *Іст. журн.* – 2010. – № 1–3. – С. 14–26; *Костюк С.* Злука УНР і ЗУНР: уроки для сучасної України [Текст] / С. Костюк // *Віче.* – 2010. – № 2. – С. 12–16; *Паньков А.* Соборна Україна: корінні народи і національні меншини / А. Паньков // *Персонал.* – 2005. – № 6. – С. 43–45; *Пиріг Р. Я.* Політика гетьманської держави щодо інших етнографічно-українських територій // *Проблеми соборності України у XX столітті (І. Ф. Курас та ін.).* – К., 1994. – С. 83–89; *Соборність як чинник українського державотворення (до 90-річчя Акту злуки).* Всеукраїнська наукова конференція / Відп. редактор Пиріг Р. Я. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009; *Сергійчук В.* Українська соборність: відродження українства в 1917–1920 роках / В. Сергійчук. – К.: Укр. видав. Спілка, 1999; *Курас І. Ф., Солдатенко В. Ф.* Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр.) / І. Ф. Курас, В. Ф. Солдатенко. – К., 2001; *Україна: від самостійності до соборності (22 січня 1918 – 22 січня 1919 рр.)* / ред.: І. Ф. Курас, В. Ф. Солдатенко, О. М. Любовець. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2004; *Солдатенко В. Ф.* Деміурги революції. Нарис партійної історії України 1917–1920 рр. / В. Ф. Солдатенко. – К., 2017 та ін.

2. *Регіональна політика України: концептуальні засади, історія перспективи:* Міжн. наук.-практ. конф. 10–11 лист. 1994 р. – К., 1995; *Українська соборність: ідея, досвід, проблеми. (До 80-річчя Акта злуки 22 січня 1919 р.)*. – К.: ІПіЕНД, 1999; *Україна соборна: матеріали Сумської наук. конф., присвяч. 85 річниці проголошення Акту Злуки (м. Суми, 11 лют. 2004 р.)* / відп. за вип. В. В. Бугаєнко. – Суми : СумДПУ, 2004; *Україна: від самобутності – до соборності:* зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 травня 2008 р.) / Мін-во культури і туризму, ДАКККіМ. – К.: ДАААКіМ, 2008; *Державний потенціал Української соборності: до 90-ї річниці проголошення Акта злуки Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки.* Чернігів – Луганськ – Херсон – Івано – Франківськ – Кіровоград: матеріали відеоконф. / Уклад. В. М. Бонко. – Чернігів, 2009; *Студії з історії української революції 1917–1921 років:* зб. наук. праць на пошану доктора істор. наук, проф. Р. Я. Пирого з нагоди 70-річчя з дня народження та 40-річчя науково-педагогічної діяльності / Нац. акад. наук України; Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2011 та ін.

3. *Грушевський М.* Народностям України // На порозі нової України. Статті і джерельні матеріали. – Нью-Йорк–Львів–Київ–Торонто–Мюнхен, 1992. 4. *Лазарович М. В.* Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз: моногр. / М. В. Лазарович. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 5. *Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т.* / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій [та ін.]. – К., 1996. 6. *Перший Універсал Української Центральної Ради* // Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій [та ін.]. – К., 1996. – С. 141–142. 7. *Лазарович М.* Державна етнополітика доби Української Центральної Ради (на прикладі польської національної меншини) / Микола Лазарович // *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis 1/2013/Sectio A.* 8. *Другий Універсал Української Центральної Ради* // Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – К., 1996. – Т.1. – С. 141–142. 9. *Верстюк В.* Українська Центральна Рада. – К., 1997. 10. *Конституція Української Народної Республіки* // Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.]; ред. В. А. Смолій [та ін.]. – К., 1997. – С. 335. 11. *Гусев В.* Закон Центральної Ради “Про персонально-національну автономію”: передумови, історія прийняття та наслідки // *Наук. записки Інституту політ. і етнонаціон. досліджень.* – Вип. 8. – К., 1999. – С. 73–79. 12. *Четвертий Універсал Української Центральної Ради* // Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 2: 10 грудня 1917р. – 29 квітня 1918 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.]; ред. В. А. Смолій [та ін.]. – К., 1997. 13. *Калакура О.* Польський чинник у діяльності Центральної Ради / О. Калакура // *Наукові записки.* – К., 1999. – Вип. 8. – С. 103–109. 14. *Калакура О.* Ставлення польської меншини до УНР / О. Калакура // *Історія України: маловідомі імена, події, факти.* – К., 1999. – Вип. 5. – С. 126–135. 15. *Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т.* / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.]; ред. В. А. Смолій [та ін.]. – К., 1997. 16. *Калакура О. Я.* Поляки в етнополітичних процесах на землях України у XX столітті / О. Я. Калакура. – К.: Знання України, 2007. 17. *Декларація про державний суверенітет України,*

прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. // Голос України. – 1990. – 6 березня.
 18. *Україна: політична історія. XX – поч. XXI століття.* – Київ, 2007. 19. *Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект* / Ред. кол.: І. Курас (гол. ред.) та ін. / Кер. авт. кол. М. Панчук. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2000.
 20. *Паньков А.* Соборна Україна: корінні народи і національні меншини / А. Паньков // Персонал. – 2005. – № 6. – С. 43–45. 21. *Меджліс* хоче спеціальний закон для кримських татар. 03. 11. 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/848263-medjlis-hoche-spetsialniy-zakon-dlya-krimskih-tatar.html>. 22. *Відомості* Верховної Ради (ВВР), 2014, № 15, ст. 581. 23. *Семків В.* Українці зліва направо / Володимир Семків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/65255>. 24. *Всеукраїнський* радіодиктант національної єдності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nrcu.gov.ua/Dyktant>. 25. *Панасова Т.* Диктант, що об'єднав країну / Тетяна Панасова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/295817>.

Олег Калакура

**ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ СОБОРНОСТИ УКРАИНЫ НА ФОНЕ
СТОЛЕТИЯ УКРАИНСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ**

В статье рассмотрена роль межнационального единства в двух веховых событиях новейшей истории украинского народа – провозглашении Акта Соборности в 1919 г. и Акта независимости Украины в 1991 г. Проанализированы шаги украинского государства, направленные на развитие равноправных отношений украинцев и национальных меньшинств, поиск межэтнического согласия. Доказана необходимость правовой защиты интересов этнических групп, поддержки культурно-образовательных мероприятий по сохранению идентичности всех граждан. Предложены практические шаги обеспечения этнонациональных прав граждан Украины в современных условиях, защиты украинской соборности и развития гражданского общества.

Ключевые слова: соборность, Акт Соборности, независимость Украины, национальные меньшинства, этнополитика, межэтнические отношения, национальное единство, политическая нация.

Oleh Kalakura

**ETHNOPOLITICAL CONTEXT OF THE UNIFICATION OF UKRAINE AT THE
BACKGROUND OF THE CENTURY OF THE UKRAINIAN REVOLUTION**

The article considers the role of interethnic unity in two major events of the modern history of the Ukrainian people – the proclamation of the Act of Unification of 1919 and the Act of Independence of Ukraine in 1991. The steps of the Ukrainian state aimed at developing the equal relations between Ukrainians and national minorities, the search for interethnic harmony are analyzed. The necessity of legal protection of interests of ethnic groups, support of cultural and educational events for preservation of identity of all citizens is proved. Practical steps to ensure the ethno-national rights of Ukrainian citizens in modern conditions, protection of Ukrainian unity and the development of civil society are offered.

Keywords: conciliarism, Act of Unification, independence of Ukraine, national minorities, ethnopolitics, interethnic relations, national unity, political nation.